

УДК 343.9

*Володимир Миколайович Столбовий,
доцент кафедри загально-правової
та гуманітарної підготовки
факультету підготовки фахівців
для спеціальних підрозділів
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

*Віта Олександрівна Іващенко,
начальник кафедри загально-правової
та гуманітарної підготовки
факультету підготовки фахівців
для спеціальних підрозділів
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У 2012 р. Верховна Рада України схвалила новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК України). Цьому передувало видання Указу Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 «Про затвердження рішення РНБОУ» від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», в якому передбачалася необхідність реформування кримінального процесуального законодавства.

Чинний КПК України визначає порядок кримінального провадження на території України, досудове розслідування і судове провадження. Однією з його новел є процесуальне закріплення проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні. Для органів досудового розслідування це нове, не досить вивчене питання, яке потребує більш поглибленого теоретичного вивчення і належної практичної реалізації.

Разом з тим питаннями використання оперативно-розшукових матеріалів у кримінальному процесі займалися такі вчені, як О. Бандурка, В. Глушков, О. Долженков, І. Козаченко, Я. Кондратьєв, Є. Лук'янчиков, М. Погорецький, Є. Скулиш, С. Стахівський, М. Шумило та ін.

Аналіз опублікованих наукових праць з цієї проблематики свідчить про те, що на сьогодні існує багато різних поглядів на питання організації і проведення негласних слідчих (розшукових) дій, але у зв'язку із прийняттям нового КПК України необхідно дослідити положення нового законодавства.

Вивчаючи проект КПК України (ще до набрання ним чинності), В. Глушков справедливо наголошував на тому, що він містить положення, які надають можливість слідчим проводити у кримінальній справі розшукові дії, але не враховує специфіки теоретичної і практичної підготовки працівників слідчих підрозділів. Крім того, у законопроекті безпосередньо вказано, що провадження таких слідчих дій здійснюється негласно, тобто суб'єкти повинні мати допуск до державної таємниці. Цілком зрозуміло, що форму допуску можуть мати слідчі Служби безпеки України, що ж стосується інших суб'єктів, які за законом уповноважені здійснювати

досудове слідство у кримінальних справах, надання їм форми допуску до державної таємниці не є доцільним, оскільки це призведе до непотрібного розголошення форм та методів роботи правоохоронних органів, що загалом знижуватиме ефективність їх діяльності. Окрім того, проведення переважної більшості «негласних слідчих дій», передбачених проектом КПК України, пов'язане із застосуванням спеціальних технічних засобів отримання інформації. Стосовно цього слід зауважити, що законопроектом не вирішується питання щодо того, які суб'єкти сприятимуть органам досудового слідства у проведенні вказаних слідчих дій, де слідчі братимуть зазначені спеціальні технічні засоби. Також, зважаючи на такі радикальні зміни у кримінальному процесуальному законодавстві, необхідно буде вирішувати питання про докорінні зміни у системі підготовки слідчих [1, с. 47–48].

О. Юрченко та І. Сервецький вказують на те, що згідно зі ст. 41 нового КПК України діяльність оперативних підрозділів обмежена, вони мають право виконувати тільки доручення слідчого, прокурора, а за його виконання співробітник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого. Самостійно співробітник оперативного підрозділу не має права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою, а за необхідності зобов'язаний звернутися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій для співробітника оперативного підрозділу є обов'язковими для виконання [2, с. 13].

Є. Скулиш вказує на те, що окремі норми ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з урахуванням змін, внесених Законом від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI, побудовані як бланкетні та посилаються на окремі статті КПК України, що встановлюють порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. З огляду на це, можна дійти висновку, що оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії є однорідними за організаційно-правовим критерієм та відрізняються переважно за правовим статусом та суб'єктним складом, адже в оперативно-розшуковій діяльності проведення оперативно-розшукових заходів може здійснюватися лише уповноваженими оперативними підрозділами, а негласних слідчих (розшукових) дій — слідчим, прокурором, або за їх дорученням — уповноваженим оперативним підрозділом. Окрім того, оперативно-розшукові заходи проводяться з метою виявлення, попередження та розкриття злочину, що готується, а негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на виявлення та перевірку інформації, необхідної для розслідування вже вчиненого злочину [3, с. 111].

Метою статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення взаємодії органів досудового розслідування і оперативних підрозділів з питань організації і проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Правову основу проведення негласних слідчих (розшукових) дій, захисту інформації становлять Конституція України, КПК України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність», Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 1561-12, Звід відомостей, що становлять державну таємницю (далі — ЗВДТ), затверджений наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 р. № 440 і зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17 серпня 2005 р. за № 3902/11182 та інші нормативно-правові акти.

Загалом негласні слідчі (розшукові) дії — це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених ст. 246 КПК України [4].

Методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій становлять сукупність організаційних, практичних прийомів, у тому числі із застосуванням технічних засобів, які дозво-

ляють у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, отримати інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома.

Суб'єктами, уповноваженими на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є слідчі, а також уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, які проводять негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів слідчими під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Як зазначено в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (далі — Інструкція) [5], основним суб'єктом у проведенні негласних дій є уповноважений оперативний підрозділ. Це підрозділ, який входить до складу державного органу, визначеного у ст. 246 КПК України, залучений за рішенням керівництва органу до здійснення або участі у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії. Уповноваженими особами щодо здійснення зазначених дій є співробітники (працівники) уповноваженого оперативного підрозділу, залучені за рішенням керівника до проведення або участі у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії, або інші особи, залучені за рішенням слідчого, прокурора, оперативного підрозділу. З останньою тезою Інструкції, на нашу думку, не можна погодитися, оскільки вона суперечить положенню п. 1.8. цієї ж Інструкції, а саме: «У кримінальному провадженні під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітники (працівники) уповноваженого оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора». Тобто можна зробити висновок про те, що основними суб'єктами у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій є слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд. На нашу думку, навпаки, необхідно законодавчо встановити таку ініціативу для співробітників уповноваженого оперативного підрозділу, адже саме вони володіють методами проведення негласних дій, а не слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд.

Згідно з положеннями КПК України негласні слідчі (розшукові) дії, залежно від їх виду і конкретної мети, проводяться щодо підозрюваного чи іншої особи, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати відомості про злочин і особу, яка його вчинила, чи обставини, що мають значення для досудового розслідування (про події, речі і документи, які мають істотне значення для досудового розслідування) (статті 246, 253, 261 КПК України).

Слідчому судді необхідно надати відомості, залежно від виду негласної слідчої (розшукової) дії, отримані під час досудового розслідування, що підтверджують неможливість одержання відомостей про злочин чи особу, яка його вчинила, в інший спосіб.

Рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор викладає в постанові, яка має відповідати вимогам статей 246, 251 КПК України, якщо ця дія проводиться без дозволу слідчого судді, або в невідкладних випадках, передбачених ст. 250 КПК України.

Клопотання слідчого, прокурора слідчому судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинне відповідати вимогам, зазначеним у ст. 248 КПК України, та матеріалам кримінального провадження, які надаються лише на вимогу слідчого судді для підтвердження необхідності проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Залежно від злочину, який розслідується, та статусу особи, щодо якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія, інших чинників слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівнику іншого правоохоронного органу, у тому числі того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

У випадку, коли матеріали оперативно-розшукової діяльності були використані як підстави та підстави для початку досудового розслідування, доручення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, як правило, надається оперативному підрозділу, який виявив злочин, але враховуються його повноваження.

До доручення слідчого, прокурора додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії чи постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня. Воно має бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 КПК України. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам.

У дорученні також може визначатися порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії або її проміжного етапу.

Керівник органу відповідно до відомчих нормативно-правових актів визначає виконавця — оперативний підрозділ (оперативні підрозділи).

Прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії, оформивши своє рішення вмотивованою постановою (статті 110, 246, 249 КПК України). Крім того, він зобов'язаний припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність, та з інших підстав, викладених ним у постанові, що негайно надається керівнику органу, який проводить негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням слідчого, прокурора, або слідчому, який проводить зазначені дії безпосередньо (статті 246, 249 КПК України).

Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, уповноважений оперативний підрозділ, який виконує доручення слідчого, прокурора, має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених ст. 275 КПК України. Використання такої інформації здійснюється за умови гарантування безпеки особі, яка надає таку інформацію.

Уповноважені оперативні підрозділи не мають права виходити за межі доручень слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України). Вони зобов'язані повідомляти їх про виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження або вимагають нових процесуальних рішень слідчого, прокурора.

Керівник органу, якому доручено виконання негласної слідчої (розшукової) дії, повинен негайно повідомити прокурора та слідчого про неможливість виконання доручення, його затримку з обґрунтуванням причини і повідомленням про вжиття заходів до подолання перешкод у виконанні доручення.

Контроль за дотриманням строків і повноти виконання доручення слідчого, прокурора здійснюється начальником уповноваженого оперативного підрозділу.

За результатами виконання доручення оперативний співробітник (працівник) складає рапорт із зазначенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їх результатів.

Начальник уповноваженого оперативного підрозділу приймає рішення шляхом накладення резолюції на рапорті, стосовно можливості направлення протоколу та додатків до нього про-

курору чи вжиття заходів до належного виконання доручення. Протокол та додатки до нього не пізніше 24 годин після складання надаються прокурору, зазначеному в дорученні. Матеріали, що можуть розшифрувати конфіденційних осіб отримання інформації, не надаються [6].

На нашу думку, необхідно виключити положення Інструкції, відповідно до якого співробітники (працівники) уповноваженого оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою, а, навпаки, встановити таку ініціативу під час проведення негласних дій і надати право відповідним співробітникам приймати рішення у ситуації, яка склалась, адже саме вони володіють методами проведення негласних дій, а не слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд.

На підставі викладеного пропонуємо внести зміни до КПК України і п. 6 ст. 246 викласти у такій редакції: «Проводити негласні слідчі (розшукові) дії мають право уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, за дорученням слідчого який здійснює досудове розслідування злочину. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи».

Список використаних джерел

1. Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В. О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. — 2011. — № 2 (6). — С. 42–50 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011_2/DOC/11gvoosa.pdf.
2. Юрченко О. М. Щодо поняття спеціальної діяльності правоохоронних органів під час проведення гласних, негласних слідчих (розшукових) дій / О. М. Юрченко, І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». — 2012. — № 2 (6). — С. 1–19.
3. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України / Є. Д. Скулиш // Науковий вісник Чернівецького університету. — 2012. — Вип. 618. — С. 108–114.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
5. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

Столбовий В. М., Іващенко В. О. Особливості організації і проведення негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу України

Стаття присвячена дослідженню особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу України. Визначені повноваження органів досудового розслідування в організації негласних слідчих (розшукових) дій. Висвітлені питання взаємодії між органами досудового розслідування і оперативними підрозділами. Розглянуто правовий статус учасників проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Виявлені недоліки чинного законодавства щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Запропоновані зміни до законодавства щодо удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, орган досудового розслідування, оперативний підрозділ, слідчий, уповноважений співробітник оперативного підрозділу, оперативно-розшукові заходи.

Столбовой В. Н., Иващенко В. А. Особенности организации и проведения негласных следственных (розыскных) действий согласно Криминального процессуального кодекса Украины

Статья посвящена исследованию особенностей проведения негласных следственных (розыскных) действий в соответствии с Криминальным процессуальным кодексом Украины. Определены полномочия органов досудебного расследования в организации негласных следственных (розыскных) действий. Освещены вопросы взаимодействия между органами досудебного расследования и оперативными подразделениями. Рассмотрен правовой статус участников проведения негласных следственных (розыскных) действий. Выявлены недостатки действующего законодательства относительно проведения негласных следственных (розыскных) действий. Предложены изменения в законодательство по усовершенствованию правового регулирования в данной сфере.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, орган досудебного расследования, оперативное подразделение, следователь, уполномоченный сотрудник оперативного подразделения, оперативно-розыскные мероприятия.

Stolbovyi V., Ivaschenko V. Features of the organization and conduct of undercover investigative (detective) actions under the Criminal Code of Ukraine protsesualnogo

The article investigates the features of the undercover investigation (investigation) of action in accordance with the criminal code of Ukraine protsesualnym. Defined the powers of the pre-trial investigation in the organization undercover investigation (investigation) of action. The questions of interaction between the pre-trial investigation and intelligence units. Considered legal status of members of the undercover investigation (investigation) of action. Identified shortcomings of the current legislation concerning undercover investigation (investigation) of action. Proposed amendments to the legislation to improve the legal regulation in this area.

Key words: unspoken investigation (investigative) actions pre-trial investigation body, the operational arm of the investigator, the operational arm of an authorized officer, investigative measures.

УДК 343.37

Олена Вікторівна Тихонова,
доцент кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ

Першим завданням кримінального законодавства, визначеним у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі — КК України), є «правове забезпечення охорони» певних об'єктів. Частина 2 ст. 1 КК України вказує на здійснення визначеного завдання КК України, а саме — правове забезпечення охорони відповідних об'єктів, а також запобігання злочинам. Відтак КК України охороняє суспільні відносини через визначення злочинності суспільно небезпечних діянь та покарань, що застосовуються до осіб, які їх вчинили [1, с. 283]. Справедливо, що охоронна природа кримінального права має важливе значення, оскільки саме ця теорія будує підвалини, відповідно до яких держава не може криміналізувати ту поведінку, котра є дозволеною іншими галузями права й іншими соціальними нормами [1, с. 276].

Кримінально-правова охорона будь-яких об'єктів забезпечує стійкість та непорушність суспільних відносин, які виникають та існують у суспільстві. Не є винятком і фінансова сис-